Volume 1, Issue 1

Newsletter Date 21st August 2019

AURANGABAD HISTORY SOCIETY NEWSLETTER

Working Team

Editors

Baliram Paikrao
Ravi Khillare
Prabhakar Shinde
Pravin Chintore
Ojas Borse

In this issue

AHS so far: Page 1
Marathwada and Mauryas: Page 1
Comments on Newsletter: Page 2
Khandesh Bhils: Page 2, 4
Banjara Boli: Page 2, 4
Linguistic Nationalism : Page 3
Sant Sahitya : Page 3
Prathisthan… :

AURANGABAD HISTORY SOCIETY 5th FOUNDATION DAY

AURANGABAD HISTORY SOCIETY (AHS) is a collective venture of scholars, philotrophists, architects, amateur and professional historian's etc. working on the history, heritage and cultural documentation, conservation and restoration of Aurangabad and its affiliated regions. As an initial working group Aurangabad History Society is working as collective of working members under the aegis Sudarshan Foundation Trust. On 28th July, 2014, AHS had its first public event and thereafter we had its foundation on the given date.

Aurangabad is one of the oldest cities of state of Maharashtra and Deccan, in its vicinity is located well-known historic political and cultural capitals of history of Deccan i.e.: 'Pratishthan', 'Devgiri-Daulatabad' and religious abode of Sufi saints 'Khuldabad'. The region of Aurangabad also well known for Buddhist heritage of Ajanta, Pitalkhora, Bhokhardhan and many of the less explored sites. It was the connecting town since ancient times for trade routes from Gujarat, Madhya Pradesh and Konkan region. Traders passing through Khandesh, Burhanpur and Deccan used it as a major trade center. Regent Malik Ambar of Nizamshahi Dynasty founded the city as Fatehnagar and the city started getting its initial fortifications. In 17th century Emperor Aurangzeb further ornamented the city of Aurangabad and constructed some of the eminent architectural monuments like Bibi-Ka-Maqbara and gave the city its own fort with name Qila-I-Ark.
Through the ages Buddhist, Jain, Sufi, Hindu, Sikh and Mahanubhav saints gave some eminent abodes of worship and public welfare monuments to the city and later during the Nizam and British era many more public welfare buildings were constructed in the city which all are part of the heritage of the city and areas around and continue to be the legacy of today.

Marathwada and the Mauryas through Literary Sources: By Ravi Khillare

It is well known that Ashoka Maurya's empire extended as far assouth as the district of Ohitradurga in Karnataka. For Asoka's Minor Rock Edicts have been found in Raichur, Bellary and Ohitradurga districts of that state. We may therefore safely remark that Marathwada region formed a part of Asoka's empire. Since Asoka himself is not knownto have made any conquest in south India, it is very likely that he inherited this vast territory from his father Bindusara. The latter's reign again was uneventful. Thus it is plausible that Marathwada region formed a part of Maurya empire right from the time of Chandragupta, thefirst king of that dynasty. It may be of interest in this connection to note that a tradition is preserved in some later inscriptions of Karnataka according to which Kuntala was ruled over by the Nanda kings. An amount of truth is not altogether ruled out in this statement.. So far we have not found any Ashokan inscription is discovered so far in theMarathwada region itself. It may however be pointed outthat one of the edicts of this great king is found at Devtek in Chandrapur district which was a part of Vidarbha issued in the 14th regional year of the king Ashoka it forbidsthe capture and killing of animals in the place. The 5thand 13th Rock Edicts of the same king mention the Petenikas.Many scholars have suggested that these Petenikas were noother than the residents of Pratishthana. There are othersas we have already pointed out elsewhere,who identifyPetenikas with the residents of Pitalkhora region. TheRashtrikas are known to have ruled as Maharathis and Bhojaswere ruling over Vidarbha.Within fifty years after the death of Ashoka the Maurya empire met its doom at the hands of Pushyamitra thefounder of the Suhga dynasty about 184 B.C. The eventsthat occurred during the days of the Suhgas are recorded to some extent in one of Kalidasa's plays viz., Malavikagnimitra. About the time of the decline of Maurya empirethe province of Vidarbha had begun to rise in power.Yajnasena was now its ruler. Madhavasena,the cousin of Yajnasena, was also a claimant to the throne of Vidarbha.Yajanasena put Madhavasena behind the bars. The latter's sister however managed to escape to Malwa which was thengoverned by AgnimitraSunga and got admission in Agnimitra'sharem. Agnimitra, who stood by the side of Madhavasena senthis army against Yajnasena and successfully defeated thearmy of Vidarbha. Madhavasena was released. Meanwhile Agnimitra had been enamoured by the beauty of Malavikawhom he married later. Vidarbha was divided between Madhavasena and Yajnasena, the Wardha river separatingtheir dominions. The districts of Amaravati, Akola, Buldhana, Yevotmal, Parbhani and Nanded comprised the country to the west of the Warda River. This is the information that can be gleaned from Kalidasa's play. Nodetails about the ancestry of the two brothers can bemade out but there is reason to believe that they mayhave been the feudatories of the Satavahanas. For the Hathigumpha inscription of Kharavela mentions that theinvasion of the king created panic among the people ofRishika (modern Khandesh) Kharvela probably attacked some part of Aurangabad district including Vidharbha which naturally created fear in the people of Rishika (Khandesh). His army howeverseems to have returned to Kalinga possiblyon account of the arrival of the Satavahana forces. Later possibly he penetrated further west as he claims that Rathikas and Bhojakas submitted to him.

History is a continuous dialogue

Foundation meeting for

With the AHS Newsletter we begin a new journey, where young scholars will be sharing their research, fieldwork experiences and understanding . Aurangabad History Society began as an initiative to engage and extend the knowledge creation process and its dissemination in society through different mediums of seminars, workshops, heritage walks, debates, exhibitions and now all these activities will be further documented and given wider coverage through newsletter. As a step in making in new legacy the editing of newsletter will be entirely managed by young researchers. So best wishes to GenX-

Dr. Bina Sengar

CONTACT ADDRESS : Dr. Bina Sengar
Founding Secretary, Aurangabad History Society & Assistant Professor, Department of History and Ancient Indian Culture, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad, E.mail: binasengar2016@gmail.com

Standing Lord Buddha at PitalKhora Caves, image by: Ojas Borse

Website:http://www.ruralsouthasia.org/ahs.html
Facebook Page:
https://www.facebook.com/aurangabadhistorysociety/

बंजारा एक प्राचीन व ऐतिहासिक बोलीभाषा प्रविण लक्ष्मण चिंतोरे

मानवी संस्कृती विकसित होण्यामागे भाषा हा एक महत्वाचा घटक आहे. जो मानवाला इतर प्राण्यापेक्षा वेगळे ठरवितो. भाषेमुळे मानवाला आपले ज्ञान, अनुभव हे पुढील पिढीला सुपुर्द करण्यास मदत होते. अश्मयुगीन कालखंडापासूनच मानवाने आपल्या सामाजिक जीवनाला सुरवात केली. बोलभाषा व चित्र यातुन पुढे लिपीचा शोध मानवाने लावला. व भाषेच्या प्रगतीत लिपीच्या समावेशामुळे गती आली. जगभरातील संस्कृत्यांचा अभ्यास करताना काही मोजक्याच भाषांना लिपी प्राप्त झाली. व जगभरात असंख्य भाषजा या बोली स्वरूपात आहेत. भारतातील बोलीभाषांमध्ये बंजारा ही बोलीभाषा सर्वाधिक बोलली जाणारी बोलीभाषा आहे. बंजारा नावाच्या भटक्या पध्दतीने जीवन व्यतित करणाऱ्या जमातीची ही भाषा होय. हा समूह महाराष्ट्रात लम्हाणी, लभाणी, गोर बंजारा इत्यादि हा समाज ओळखला जातो. तर भारत भरात तो वेगवेगळया तीस पेक्षा आधिक नावांनी ओळखला जातो. थोडया आधिक फरकाने या समूहाच्या जगभरातील विखुरलेल्या छोटया छोटया समूहांतर्गत बोलली जाते.या बोलीभाषेचे वैशिष्टय म्हणजे स्थानिक भाषेचा प्रभाव असतो. मराठवाडयात साधारपणे बंजारा तांडे हे प्राचीन काळापासूनच किरकोळ घरगुती जिन्नसाचा व्यापार करत असत. मध्ययुगीन कालखंडात या जमातीने स्थायी स्वरूपात वस्तीस्थान करण्यास सुरवात केली. मध्ययुगीन इतिहासात बंजारा तांडे हे सैन्याला रसद पुरवठा करत असल्याचे उल्लेख मिळतात. मोगल सम्राट अकबर याच्या हेरगिरीच्या कामात या जमातीने महत्वाची भुमिका पार पाडली असे पुराव्यांवरून दिसून येते तसेच त्यांच्या गितामधुन ऐतिहासिक प्रसंगाचे उल्लेख प्राप्त होतात. मराठवाडयातील जंगी भंगी या बंजारा नायकांना निजामाने ज्या सवलती व रसद सेवेसाठी फूर्मान देवून गौरविले त्याची कागदपत्रे प्राप्त होतात. तसेच या संबंधी एक प्रसिध्द बंजारा गित साक्ष देते.

रंजन का पानी, छप्पर का घास
दिन के तीन खुन माफ,
और जहॉ आसफखान के घोडे
वहॉ भंगी जंगी के बैल खडे

खानदेशातील आदिवासींचा गुलाल्या बाजार,भोंगऱ्या बाजार (Written by Ojas Borse) : भिल्ल, पावरा लोक ज्या परिसरात राहतात, त्या परिसरातील काही गावांमध्ये नेहमीचा आठवडे बाजार भरत असतो. या आठवडेबाजाराच्या गावी होळीसणाच्या पंधरा दिवस अगोदर भरणारा बाजार हा भिल्ल, पावरा आदिवासींचा **गुलाल्या बाजार** असतो. गुलाल्या बाजारात परिसरातील भिल्ल, पावरा आदिवासी होळी सणासाठी लागणारे सामान खरेदी करण्यासाठी येतात. वसस्कर मंडळी बाजारात एकमेकांच्या कपाळाला गुलाल लावून राम राम करतात आणि गळाभेट घेतात. एकमेकांचे क्षेमकुशल विचारतात. गुलाल्या बाजारात एकमेकांना गुलाल लावतात म्हणून या बाजारास **गुलाल्या बाजार** असे म्हणतात. हा बाजार वधू-वर संशोधनासाठीही महत्त्वाचा असतो. या बाजारात युवकयुवती एकमेकांना पसंत करतात. नंतर पुढेमागे त्यांचे लग्न जुळवण्याचा कार्यक्रम होतो. याशिवाय एक अशी प्रथा आढळते की, एखाद्या तरुणास बाजारात फिरतांना एखादी तरुणी आवडली तर तिच्याशी लग्न करता यावे म्हणून तिच्या गालाला किंवा कपाळाला तो गुलाल लावतो. दोघांची पसंती असेल तर ते दोघेही पळून जातात आणि लग्न करतात. यातील आणखी एक प्रकार असा की, युवकास युवती आवडली आणि ती (Rest in page no. 4)

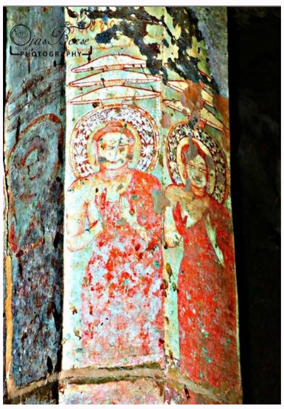

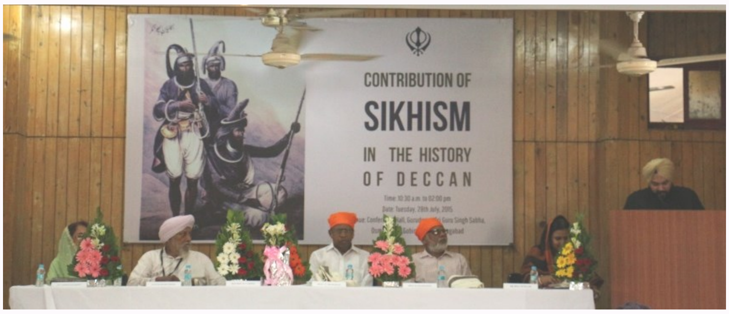

AHS Organized its I Foundation day Lecture Series: "*Contribution of Sikhism in The History of Deccan*", *the event was hosted by* Hosted by Sikh Sangat, Aurangabad, which was held on 28th July, 2015

LINGUISTIC NATIONALISM IN THE MARATHWADA REGION AND ITS HISTORISITY IN THE MARATHI SONGS

- By Baliram Paikrao

Marathi language spoke population in the medieval Deccan from 12th centuries. It had some group of Marathi language in *Matha* and *Mathadhipati.* There were *Mahdamba and Mahadambe che Dhavale* is famous collection by *Mahanubhav Bhatta* in the written various stories and folks on krushna. Till today it groups of *Marathi Kokani, Khandeshi, aihirani, khadi boli,* likewise bits day by day in the language. *"Mangal Desha Pawitra desha Maharastra, Desha pranam Gyava maza shri, Maharashtra desha raakat Desha, Kankhar Desha, Dagadachya Desha."* In this line it's shown National proud of the Marathi literature. Marathi Language developed in various periods in the Indian history. It is historically developed in time period. e.g. Ancient Period, Medieval Period, and Modern Periods. It has very full of linguistic problem in the history of Deccan. Proud of Marathi language immerged as national freedom in Hyderabad state. For Example: *Labhale Amhas bhagya, Bolato Marathi | Jahalo kharech Dhanya, Aikato Marathi | Dharma Panth, Jat Ek, Janto Marathi | Evadhya jagat may Manto Marathi ||*

Every society has grown up with his culture and society culture, costumes, and rituals in the everywhere and language is medium of Communication and its connection to between them. So that language is basement of Society and its development. Human had developed as well as language to express his emotions and thoughts to each other it will be developed till today also. It has very historical context and back grounds from Medieval to Modern and posted Modern periods. It has history of long years ago we had the problem of languages sankskrit and Prakruit was elite people language to teach and learn from classical language. But after some days that Marathi people says that Marathi is not only elite peoples language it was uneducated unknown people were involved to develop in the language. To oppose Sanskrit text of medieval periods saint Dnyaneshwar write a' Gita' Bhagvad Gita' its called as Dnyaneshwari' what was written *by someone "Dnyaneshwara rachila Paya Tuka Zalashi kalas"* in the epiks. Modern era in marathi songs, *Marathicha Mahima kay varnu. Marathi Amucha Bana, He rashtra Devtanche, He Rastra presithanche Aa Chandra Surya nando Swatantrya Bhartache....!! etc.* Maratha Empire: Marathi was widely used during the sultanate period although the ruler were Muslim the local feudal landlords and the revenue collectors were Hindu and so was the majority of the population was Marathi also became language of administration during Ahmadnagar Sultanates Adilshahi- Bijapur also use Marathi for Administration and records keeps in Marathi. The developed the of Powada (Ballads song in the honor of Warrior) Lavani etc. in the Maratha Periods. In Modern era Anant Fandi, Ram Joshi and Honaji Bala was famous for that. Chhatrapati Shivaji Maharaj made *Marathi shabdkosh* and Marathi language in administration. The present day Marathwada is geographical division of Maharashtra state which comprises of eight districts which are; Aurangabad, Jalna (became separate district after bifurcation from Aurangabad district in 1981) Parbhani, Hingoli (became separate district after bifurcation from Parbhani district in 1999), Beed, Osmanabad, Latur and Nanded. The region is one among the largest rural based areas of Maharashtra State with almost one core and sixty lakh population of the State. The region is also one of the most droughts prone areas of the Deccan plateau region of India. Since, the beginning of the early medieval era i.e. eleventh century (*c.* 11th) there were land and water based peasant and state conflicts in the region. Coming of Mughals (17th century) and post-Mughal rule of Nizam (18th to 20th century) in the Marathwada region the nature of Peasant-State relations also experienced continuity and change. The present discuss will be about linguistic problems under the rule of Nizam of Hyderabad State. Where broadly history of the linguistic state in the circumstance it is difficult to establish whether local popular movement for constitutional reform and responsible government in Hyderabad can be understood merely in turns of its avoided political aims or whether it should be seen as parallel to the communal conflict in Hyderabad State. *"Ata Uthau Sare raan, Ata petau Sare raan, Shetkaryachya Rajyasathi lau panala Pran"....!! "Bal Sagar Bharat Ho ho! Vishwat Shobhuni Raho"*- ***Sane Guruji*** In short words of Saints Tukarama Maharaj: "*Amha Ghari Dhan Shabdhachich ratne, Shabdhachich shastre yatna Karu Shabdach amuche jivache Jivan, Shabde vatun Dhan lokan, Tuka mhane paha shabdachi ha Dev, Shabdachi Gaurav pujaa karu.* These are the famous songs in the marathi language as well as in Marathwada region in the Maharashtra State.

इतिहास लेखन आणि मराठी संत साहित्य

प्रभाकर नारायण शिंदे

मराठी ही महाराष्ट्राची आभिजात भाषा होय. मराठी भाषेचा उत्कर्ष खऱ्या अर्थाने 12 व्या तेराव्या 13 व्या शतकात घडून आला. आणि तेथून खऱ्या अर्थाने मराठी ही महाराष्ट्राची भाषा बनली. 13 व्या शतकानंतर मराठी भाषेत प्रचंड प्रमाणात साहित्य निर्मान झाले. या साहित्यामध्ये संत साहित्याचा मोठया प्रमाणावर समावेश होतो. इतिहास लेखन करीत असताना आपणास अनेक साधनांचा उपयोग करावा लागतो. त्यामध्ये प्राथमिक, दुय्यम, साधनांचा समावेश करावा लागतो. या साधनांमध्ये परत पुरातत्वीय आणि पुराभिलेखिय अर्थात अलिखित तसेच लिखित साधनांचा अंतर्भाव होतो. याशिवाय परकिय प्रवाशांनी लिहिलेल्या प्रवासवर्णनांचा देखील अंतर्भाव होतो. मध्ययुगीन महाराष्ट्राच्या इतिहासाचा विचार केला तर आपणास अनेक भाषांमधील साधनांवर अवलंबुन राहावे लागते. उदा. फारशी, उर्दु, मोडी तसेच मराठी होय. या सर्व भाषांमध्ये मराठीचे स्थान हे फार महत्वाचे आहे. आणि यामध्ये संतसाहित्याचे योगदान अतिशय महत्वाचे आहे हे विसरून चालणार नाही. संतसाहित्याच्या इतिहास लेखनातील वापरासंदर्भात काही मर्यादा दिसून येतात परंतु त्या मर्यादांवर एकदा का मात केली की त्या संदर्भातील अनेक अडचणी दुर होतात. जसे मराठीतील संत साहित्य हे मोठया प्रमाणावर अध्यात्मिक बाबींवर आधारित आहे. तसेच या साहित्यामध्ये मोठया प्रमाणावर चमत्कृतीपुर्ण घटनांवर आधिक जोर देण्यात आला आहे. शिवाय या संत साहित्यात बऱ्याच वेळा कालांतराने काही माहिती दुसडण्यात आली आहे. त्यामुळे हया मर्यादाचा विचार करावा लागतो. इतिहास लेखनातील काही पध्दतींचा उपयोग करून या मर्यादांवर बऱ्याच प्रमाणात मात करता येवू शकते. जसे अंतरंग व बहिरंग परिक्षण व भाषाशास्त्राच्या आधारे या साहित्यामधील खरे खोटे पणा ओळखता येवु शकतो. मराठी भाषेचा अमुल्य असा ठेवा असणाऱ्या या संत साहित्यामधून मध्ययुगीन महाराष्ट्रातील सामाजिक, आर्थिक आणि धार्मिक जीवना. विषयी आपणास बरीच महत्वाची माहिती उपलब्ध होते. जसे मध्ययुगीन काळात जातीने अस्पृश्य ठरविलेल्या समाजघटकांना मंदिरामध्ये जाण्याचे आधिकार नव्हते. मंदिरात जावून ते मुर्तीचे दर्शन घेवू शकत नसत. चोखा मेळा यांना जातीने महार असल्यामुळे पंढरपुरी विठ्ठलाचे दर्शन घेता येत नसे. ही खंत त्यांनी आपल्या अभंगामधून व्यक्त केली आहे. *याती हिन मन म्हणती देवा ।न कळे करू कशी तुमची सेवा । आम्हा निचांचे ते काम । वाचे गावे सदा नाम । हीन याती माझी देवा । कैसी घडे तुझी सेवा । मज दूर दूर हो म्हणती । तुज भेटू कवण्या रिती । माझा लागताची कर । सिंतोडा देताती करार ।* चोखोबांनी आपल्या मनातील ही अस्पृतेविषयीची भावना किंवा त्यांना जगावे लागणारे हिनत्वाचे जीने आपल्या अभंगामधून मांडले आहे. यावरून तत्कालिन काळातील जातीयतेची कल्पणा येते. संत चोखामेळा यांच्या अभंगाव्यतिरिक्त संत नामदेव, कर्ममेळा, संत सोयराबाई, इत्यादि अनेक संतांच्या अभंगांमधून जातियतेची कल्पणा येते. संत जनाबाई तर एका शूद्र घरात जन्माला आलेली पोर परंतु परिस्थितीमुळे तिच्या वाटयाला देखील दुरूखच आलेले दिसून येते. तिने तिचे हे दुरूख आपल्या अभंगामधुन व्यक्त केले आहे. असे तिचे अनेक मराठी अभंग उपलब्ध आहेत. परंतु तत्कालिन काळात स्त्रियांना विशेष असे आधिकार नसूनही तिने असे म्हटले आहे की, स्त्री जन्म म्हणूणि न व्हावे उदास। साधुसंता ऐसे केले जनी। मराठी भाषा ही खऱ्या अर्थाने सर्वसामान्यांची भाषा असल्याने वारकरी संतांनी व बऱ्याच प्रमाणात महानुभाव पंथीयांनी देखील मराठी मध्येच ग्रंथरचना केली असे दिसून येते. यासंदर्भात संत ज्ञानदेव म्हणतात की *माझ्या मराठीची बोलू कौतुके। परि अमृतातेहि पैजा असा सार्थ आभिमान त्यांनी व्यक्त केला आहे. तर दुसरीकडे संत एकनाथ म्हणतात की संस्कृत वाणी देवे केली। तरी प्राकृत काय चोरापासोनि झाली ?* संस्कृत भाषा जर देवाने निर्मान केली आहे तर प्राकृत काय चोरापासून निर्मान झाली आहे का असा परखड प्रश्न ते विचारतात. संत एकनाथ यांच्या व इतर संतांच्या अभंगामधुन समाजातील भेदाभेद, विविध ग्रामीण देवता, आचार विचार, कर्मकांड, बहुदेवतोपासना, जातियता, अस्पृश्यता, तीर्थयात्रा इत्यादि अनेक बाबीबद्दल माहिती मिळते. वारकरी संप्रदायातील संतांनी मराठी भाषेत अभंग, ओवी, भारूडे, गवळणी व ग्रंथरचना केलेली दिसून येते. हे संत समाजातील सर्व जातीधर्मातून आलेले असल्यामुळे प्रत्येकाच्या व्यवसायाच्या संदर्भात देखील माहिती मिळते. कनिष्ठ जातीत जन्मल्यामुळे त्यांना कुठल्या प्रकारचा त्रास सहन करावा लागतो यासंदर्भात देखील माहिती मिळते. याचा निश्चितच इतिहास लेखनात उपयोग होतो. वारकरी संप्रदायातील संत ज्ञानेश्वर, संत नामदेव, संत एकनाथ, संत

मंडळींनी अभंगरचना केली आहे आहे आणि त्यातील बरेच अभंग मध्ययुगीन महाराष्ट्रातील सामाजिक, धार्मिक आणि आर्थिक स्थिती समजुन घेण्यास साहयभुत ठरतात. *संत तुकाराम महाराज म्हणतात की, बरा कुणबी केली। नातरि दंभे असतो मेलो। शूद्रवंशा जन्मलो। म्हणोनी दंभे मो. कलिले। घोकाया अक्षर। मज नाही आधिकार।* अशा शब्दात संत तुकारामांनी आपला जन्म कनिष्ठ कुळात झाला त्याबद्दल समाधान व्यक्त केले आहे. तसेच तत्कालिन काळात वरिष्ठ वर्णिय मानला गेलेला समाज किती दांभिक बनला होता याचे चित्र देखील प्रस्तुत कले आहे. संत नामदेवांनी देखील अशा दांभिकांवर आपल्या अभंगामधून टिका केली आहे. उपरोक्त विविध अभगाच्या व माहितीच्या आधारे आपणास इतिहास लिहिण्यास सामुग्री उपलब्ध होते. त्यामुळे मराठी भाषा आणि मराठीतील हे संत साहित्य इतिहास लेखनाच्या दृष्टीने देखील महत्वाचे ठरते हे निश्चित.

Khandesh Bhils (Continue from Page-2)

त्याच्या मनात ठसली तर तो एकटयाने किंवा आपल्या मित्रांच्या मदतीने तिला बाजारातून गुलाल लावून पळवून नेतो. नंतर त्यांचे लग्न होते. अर्थात त्यासाठी त्या युवकास युवतीच्या बापास देज द्यावाच लागतो. अशा बाजारातून लग्नासाठी पत्नी मिळविणे ही भिल्ल पावरा लोकांत अभिमानाची बाब समजली जाते. अलीकडे मात्र युवती पळविण्याचे प्रकार कमी झालेले आहेत. **भोंगऱ्या बाजार:** गुलाल्या बाजारानंतर होळीच्या आठ दिवस अगोदरचा आठवडेबाजार **भोंगऱ्या बाजार** म्हणून असतो. मध्यप्रदेशात यास **भगोऱ्या बाजार** असेही म्हणतात. या बाजारात परिसरातील भिल्ल, पावरा लोक आपआपल्या गावातील ढोल घेऊन येतात. परिसरातील आठवडे बाजाराच्या गावी ज्या गावचा ढोल वाजविण्याचा पहिला मान असेल, त्या गावचा ढोल वाजविण्याचा पहिला मान असेल, त्या गावचा ढोल मिरवणुकीत अग्रभागी असतो. त्यानंतर मानापानाप्रमाणे इतर ढोलांचा क्रम असतो. या मिरवणुकीत त्या त्या गावातील ढोलाबरोबर पोलिस पाटील अग्रभागी असतो. पोलिसपाटील डोक्यावर ऐटदार फेटा घालतो. भारी किंमतीचा सदरा, कोट व धोतर असा त्याचा पोषाख असतो. खांद्यावर तलवार किंवा बंदूक असते. एक व्यक्ती पोलिसपाटलाच्या डोक्यावर छत्री धरुन सोबत चालत असते.

ढोलाच्या तालावर लोक नाचत असतात. मिरवणूक मंदिराजवळ आल्यावर तेथे प्रथम क्रमांकाचा ढोल पोहोचतो. पाटील देवळातील देवाची किंवा देवीची पूजा करतो. त्यानंतर क्रमाक्रमाने त्या त्या पाडयांचे पोलिसपाटील आणि सोबतचे लोक पूजा करतात. भोंगऱ्या बाजारात ढोल वाजविण्याची स्पर्धाही ठेवलेली असते. या स्पर्धेत प्रथम, व्दितीय व तृतीय क्रमांकाची बक्षिसे ठेवलेली असतात. या बाजाराच्या मिरवणुकीत लोक नाचतांना त्यांनी तयार केलेल्या नवीन वस्तू, धनुष्यबाण, भाले, काठया हातात घेऊन नाचतात. देवपूजा आटोपल्यानंतर त्या गावच्या चावडीत लोक जमतात. ढोल वाजवत, नाचत त्या गावास मान देतात. ढोलांची मिरवणूक पाहण्यासाठी परिसरातील लोकांची खूप गर्दी असते. संध्याकाळी चार-पाच वाजेपर्यंत ढोल वाजविण्याचा व नाचण्याचा कार्यक्रम होतो. संध्याकाळी ही मंडळी ढोल वाजवत आपआपल्या गावाकडे परतू लागतात. महाराष्ट्र, मध्यप्रदेश यांच्या सरहद्दीवरील सातुपडयाच्या पट्टयात काही गावांचा गुलाल्या बाजार, भोंगऱ्या बाजार भरतो. शहादा परिसरातील चांदसैली, मंदाणा येथे दोन्ही प्रकारचे बाजार पूर्वी भरत असत. परंतु अलीकडे मंदाणा गावात शाहू समाजाची लोकसंख्या वाढल्यामुळे तेथे भोंगऱ्या बाजार व गुलाल्या बाजार बंद होत चालला आहे. अक्राणी भागात धडगाव येथे तर शिरपूर भागात बोरोडी, सांगवी, पळासनेर पानसेंबर तर महाराष्ट्र सीमेजवळील मध्यप्रदेशात खेतिया, पानसेमल, सेंधवा, निवाली या गावांत हे दोन्ही बाजार भरतात.

Banjara Boli (Continue from page-2)

अशा पध्दतीचा आधिकार आसफखान वजीराने इ. स. 1630 मध्ये दिल्याचा एका ताम्रपटात उल्लेख आला आहे तसेच विरोधी सैन्याची रसद ही तोडल्याच्या पराक्रमाच्या कथा त्यांच्या गितातून मिळतात. अशा पध्दतीने मराठवाड्यातील इतिहासकालीन घटनांचे उल्लेख प्रसंगांचे वर्णन या बंजारा भाषेतून येते. महाराष्ट्रातील मुघलांबरोबर येऊन ते ७ व्या शतकादरम्यान स्थायी जिवनाला प्रारंभ झाला. मराठवाड्यातील बंजारा समुहाच्या भाषेवर त्यांच्या व्यापारी मार्गावरील स्थानिक भाषेचा प्रभाव आढळतो. त्यात हिंदी, मराठी, गुजराती, कन्नड, तेलगु, उर्दू या भाषांच्या उच्चारपध्दती किंवा शब्दाचा मोठा प्रभाव दिसून येतो. मराठीमधील 'ळ' हे मोठ्या प्रमाणात वापरले जाते. तसेच बरेच शब्द जसेच्या तसे वापरले जातात. गुजराती मधील क, ख, ग, च, छ ही अक्षरे मराठवाड्यातील बंजारा समाज थोडा वेगळा उच्चार करतो तर छा, छे, या गुजराती अक्षरांचा मोठा वापर केला जातो. उर्दू मधील क, ग, ज, फ, या गुजराती अक्षरांचा मोठा वापर केला जातो व उर्दू सार खाच केला जातो. जसे कागद, खजानो, भिकारी, तर तेलगु भाषेचा बराच प्रभाव मराठवाड्यातील बंजारा बोली भाषेवर अपभ्रंश रूपात दिसून येतो. चिगुर, पोडि, कसु, लेपन, कोरडा, सुती, मणी, पोळी, पकोडी, बसका, ककणम, दवा, सीमा, लाठी, पंजा, इजार, चिकटी, कंकरा, शीळ पुत्र, भूमी त्याबरोबर बंजारा व लमाण बोलीभाषेत इतर भटक्या समुहातील भाषांचा ही प्रभाव जाणवतो.

मराठवाड्यातील बंजारा संस्कृती त्यांची भाषा पाहता मध्ययुगीन इतिहासातील त्यांचे स्थान महत्वाचे दिसते. तसेच मोघल, निजामशाही, मराठे, इंग्रज, यांच्या कालं खडात या भटक्या जमातीचे कार्य खुप महत्वाचे असल्याचे दिसते. त्यामुळे सहाजिकच बंजारा भाषेतील काही म्हणी, गीत, कथा, मध्ये तत्कालीन परिस्थिती विषयी माहीती ऐतिहासिकरित्या सापडते. यामुळे अभिजनवादी भाषांबरोबर आदिवासी व भटक्या जमातीच्या भाषांमधुन त्यांचा इतिहास लिहिण्यास मदत होतांना दिसते अशा पध्दतीने बंजारा भाषेचे ऐतिहासिक महत्व सिध्द होते.

प्रतिष्ठाण नगरीचे सांस्कृतिक वैभव

कडुबाई शेडगे

महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक इतिहासात प्रतिष्ठाणचे स्थान अनन्य साधारण आहे. राजकिय क्षेत्र धर्मक्षेत्र आणि विद्याध्ययन क्षेत्र म्हणून पुरातन काळापासून प्रतिष्ठाणची ख्याती आहे संतांची भुमी म्हणून देखील प्रतिष्ठाण प्रसिध्द पावले होते. पैठण प्राचीन संतांची भुमी म्हणून देखील प्रतिष्ठाण हे औरंगाबाद जिल्हŸातील पुरातन केंद्र, गोदावरीच्या उत्तर तिरावर बसले आहे. म्हणून हिंदु, बौध्द व जैन या प्राचीन भारतीय धर्म प्रसारकांना हे केंद्र सारखेच प्रिय आहे.त्यामुळे त्यांच्या धार्मिक साहित्यातून प्रतिष्ठाणचे अनेक गौरवपूर्ण उल्लेख येतात. हिंदु साहित्यातून प्रतिष्ठाणच्या दक्षिण काशी म्हणून गोरव करण्यात आला आहे. आपल्या या प्रदीर्घ वास्तव्यात या नगरीने अनेक ऐतिहासिक चढउतार अनुभवले आहेत. त्यामुळे या परिसरात होऊन गेलेल्या राजवŠीच्या या नगरीशी संबंध आले. परिसरातील भौगोलिक संपन्नतेमुळे आरंभीच्या काळातील अश्मक व मूलक आदी महाजन पदांची ही नगरी राजधानीचे केंद्र होती. नंतरच्या सातवारन युगात ही नगरी चार शतकाकरीता राजधनीचे केंद्र राहिले आहे सातवाहनाच्या नंतरया परिसरावर वाकाŠकाची सत्ता निर्माण झाली आहे. नंतरच्या चालूक्य (बदामीचे) राजवŠीत. या नगरीचे महत्व वाढून तिला चालुक्यांच्या उत्तर साम्राज्यांचे राजकिय केंद्र होण्याचा सन्मान दिला गेला. राष्ट्रकुŠ काळात प्रतिष्ठाण हे एक तालुका केंद्र होते. नंतरच्या काळात हे व्यापाराचे प्रमूख ठिकाण होते. नंतरच्या काळात विशेषत: पेशवाई मध्ये या नगरीचे महत्व नव्याने जाणवल्याने आणि येथील पैठणी महावाला भारतीय बाजारपेठामध्ये प्राप्त झाली. एकंदरीत इ.स. पूर्व सहाव्या शत-कापासून ते इ. स. च्या एकोणिसाव्या शतकापर्यंत ही नगरी अनेक एकोणिसाव्या शतकापर्यंत ही नगरी अनेक ऐतिहासिक घŠनांची साक्षीदार होती. इतका प्रचंड ऐतिहासिक वारसा पाठिशी असणारे ते महाराष्ट्रातील एकमेव पुरातन केंद्र होय.

Congratulation Pravin Chintore, Ratnamala Weldode, AHS MEMBER NTA NET Exam Qualified in June 2019 We are Proud of you. Congratulation by HOD, Prof. Umesh Bagade, Prof. Pushpa Gaikwad, Dr. Geetanjali Borade,

Dr. Bina Sengar and from all research scholars and students fraternity Ravi Khillare, Prabhakar Shinde, Kale Krishna, Ojas Borse and all from all members of Department of History and Ancient Indian Culture, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad.

Through AHS newsletter in coming times also we will keep sharing all the success stories of Department of History and Ancient Indian Culture and Alumni organization of History fraternity.